

УДК 81'367

ББКШ 12 = 432.1*226

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УТОЧНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ СТИЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

СОЛОДОВНИК О.С.

Донецький національний університет

У статті виявлено структурні особливості уточнювальних конструкцій в англомовному тексті офіційно-ділового функціонального стилю. Аналіз проведено за критеріями кількості складових компонентів, позиційності, контактності чи дистантності розташування компонентів конструкції, лінгвістичної референції. Виділено й розглянуто характерні для офіційно-ділового стилю структурні моделі уточнювальних конструкцій – базову та паралельну. З'ясовано, що для уточнення в офіційно-діловому стилі типова відсутність додаткових синтаксичних зв'язків з огляду на лексико-граматичні особливості цього функціонального стилю.

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, уточнення, уточнювальна конструкція, структурна модель.

The paper reveals structural characteristics of the category of specification in the modern English language as exemplified in the functional style of official documents. The analysis is carried out according to such criteria as the number of constituents, components position, components juxtaposition, and linguistic reference. Structural models common for the functional style of official documents are singled out and analyzed, basic and parallel being the main ones. The research concludes that avoidance of creating extra syntactic bonds due to lexico-grammatical peculiarities of the style is characteristic of the category of specification in the functional style of official documents.

Key words: style of official documents, specification, specifying construction, structural model.

Уточнювальні конструкції здавна привертали увагу мовознавців, проте інтерпретували їх по-різному. Спочатку дослідники не відмежовували уточнення від прикладки, вважаючи його лише підвидом відокремленої прикладки, до якої О. Г. Руднев відносив відокремлені члени з пояснювальною функцією, з уточнювальною функцією та функцією підсилення емоційного змісту іншого члена речення [9, с. 138]. Зрештою, після тривалих дискусій про статус цього мовного явища, у другій половині ХХ століття його було відокремлено від прикладки й виділено в окрему синтаксичну категорію (Ф. Н. Бондаренко [4], М. Г. Шатух [11]). Зі зростанням інтересу до уточнення дослідники встановили низку його формальних та змістових особливостей. Зокрема, на думку Т. А. Александрової, уточнювальним членам властиві такі ознаки: особливі логічні відношення між поняттями, характер зв'язку, формальні показники, можливість використання при будь-якому члені речення, вираження категорії уточнення в простому та складному реченні [1, с. 15–16]. А. Ф. Прияткіна відзначила наявність формальних показників уточнення на письмі (тобто відокремленість), які залежать не від граматичних особливостей головного слова, а від значення уточнення [8, с. 186–187].

Активно вивчали уточнення на межі ХХ та ХХІ століть, саме тоді мовознавці пострадянського простору розробили вагоме теоретичне підґрунтя для дослідження цієї категорії, зокрема її структури. Установлено, що категорія уточнення на рівні речення реалізується в синтаксичних відношеннях між окремими членами речення [6, с. 102]. Вирішенням є питання про будову уточнення, яке складається з двох невід'ємних компонентів: уточнюваного, який виражає

вихідну інформацію, та уточнювального, що містить додаткову до вихідної інформацію. Отже, бінарність конструкції визнано формальним показником уточнення. Вивчаючи структуру уточнення на матеріалі англійської, української та польської мов, М. Я. Оленяк виділяє низку принципів, на яких базується синтаксичне оформлення уточнювальних конструкцій в художньому стилі, а саме: паралельність уточнювальних компонентів; лінійність та послідовність прямування уточнювальних конструкцій за ланцюговим механізмом; ієрархічність структури уточнення, тобто створення багатоплановості; поєднання названих типів. Тому, обираючи ту чи іншу модель уточнення, автор установлює бажані відношення між членами речення, а також послаблює можливо небажані зв'язки [7, с. 97]. Ці принципи покладено в основу пропонуваного дослідження.

Незважаючи на те, що структуру уточнення досить глибоко вивчали Т. Б. Фунтова [10], А.П. Захарова [6], М. Я. Оленяк [7] та ін., питання про структурні особливості уточнення в офіційно-діловому стилі в сучасній англійській мові досі не вирішене, адже попередні дослідження було виконано лише на матеріалі художнього стилю. Це зумовлює актуальність нашої наукової праці.

Метою статті є встановлення структурних особливостей уточнювальних конструкцій в офіційно-діловому стилі сучасної англійської мови. Для досягнення мети передбачено виконати такі завдання:

- виділити структурні моделі уточнювальних конструкцій в офіційно-діловому стилі сучасної англійської мови;
- установити характерні особливості кожної структурної моделі уточнювальних конструкцій, типових для офіційно-ділового стилю сучасної англійської мови;
- проаналізувати частотність використання тієї чи іншої моделі в рамках емпіричного матеріалу дослідження.

Матеріалом дослідження послужили приклади англійських уточнювальних конструкцій, одержані методом суцільної вибірки з акту британського парламенту “Small Business, Enterprise and Employment Act 2015” від 26 березня 2015 р., опрацьований обсяг якого становить 235 тис. знаків.

Аналізовані одиниці схарактеризовано у різних аспектах: щодо кількості лінійних планів, позиційності, контактності чи дистантності розташування компонентів конструкцій один відносно іншого, а також щодо лінгвістичної референції.

Отже, як було зазначено, уточнювальна конструкція – це завжди, як мінімум, бінарна конструкція, тобто вона обов'язково складається з двох членів – уточненого та уточнювального. Уточнений компонент виражає інформацію, яка з тих чи інших причин (словникова чи контекстуальна багатозначність слова) підлягає уточненню. Уточнювальний компонент конкретизує значення уточненого, надаючи додаткову інформацію про уточнюване поняття шляхом деталізації, конкретизації, протиставлення або поглиблення його змісту. Наприклад: *The Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs, by regulations, make provision authorising officers of Revenue and Customs to disclose prescribed information about the export of goods from the United Kingdom* [12, с. 11]. У наведеному прикладі значення уточненого члена, вираженого словосполученням *make provision*, поглиблюється за допомогою уточнювального компонента *by regulations*, що усуває будь-яку контекстуальну альтернативу уточненого компонента (а саме надається конкретна інформація про те, як уповноважена особа Королівської податково-митної служби може постановити оприлюднити потрібну їй інформацію: за допомогою нормативно-правових актів, а не, скажімо, за допомогою наказу парламенту чи на підставі іншого закону).

Якщо розглядати позиційність уточнювальних компонентів відносно один одного, то уточнювальні конструкції у переважній більшості випадків демонструють постпозиційність

уточнювального компонента відносно уточненого, що свідчить про прямий порядок слів у межах уточнювальної конструкції, тобто про нейтральну темо-ремагічну актуалізацію. Поза тим, бувають випадки, коли уточнювальний компонент перебуває в препозиції відносно уточненого, що засвідчує інверсійний порядок слів уточнювальної конструкції. Такі структури передають емоційне забарвлення й доречні у художньому чи розмовному стилях, проте непрямий порядок складників є некоректним в офіційно-діловому стилі, який характеризується стилістично нейтральними мовними засобами та відсутністю емоційної забарвленості. Така позиційність уточнюваного та уточнювального компонентів лише робить виразнішим і більш вагомим той член, який стоїть у препозиції, тобто уточнювальний член. Наприклад, англ.: *A "non-assignment of receivables term" of a contract is a term which prohibits or imposes a condition, or other restriction, on the assignment (or, in Scotland, assignation) by a party to the contract of the right to be paid any amount under the contract or any other contract between the parties* [12, с. 2]. У наведеному прикладі уточненим компонентом є словосполучення *other restriction*, зміст якого звужується за допомогою уточнювального препозиційного компонента *a condition*. Таким чином, увага зосереджується саме на тому факті, що термін виплати дебеторської заборгованості наймовірніше буде мати якусь умову для переведення боргу, ніж будь-яке інше обмеження.

Наступним критерієм вивчення формальних характеристик уточнювальних конструкцій є контактність чи дистантність розташування членів конструкції один від одного. Згідно з цим критерієм уточнений та уточнювальний компонент можуть розташовуватися як контактено, тобто в безпосередній близькості один від одного, так і дистантно, тобто між ними можуть знаходитися інші елементи речення. Для офіційно-ділового стилю англійської мови характерне переважно дистантне розташування уточнюваного та уточнювального компонентів. Це зумовлено насамперед особливостями офіційно-ділового стилю мови, якому властиве ускладнене синтаксичне оформлення речень, наявність конструкцій зі вторинною предикацією, уживання вставних конструкцій, поділ тексту на пункти та підпункти, використання кліше та сталих виразів [5, с. 17]. Наприклад, англ.: *In subsection (1)(b)(vi) "financial trading" means trading for own account or for account of customers, whether on an investment exchange, in an over-the-counter market or otherwise, in – [...]* [12, с. 3]. У наведеному прикладі констатуємо дистантне розташування уточненого компонента *trading* та уточнювального *whether on an investment exchange, in an over-the-counter market or otherwise*, які розділяються іншими членами речення.

Важливим аспектом вивчення уточнення є визначення референтної навантаженості конструкцій. Річ у тім, що залежно від того, наскільки змістовно навантаженою є та чи інша конструкція, а також від того, скільки синтаксичних зв'язків утворено внаслідок деталізації уточнюваного поняття, всі уточнювальні конструкції поділяються на монореферентні та поліреферентні. Зокрема, якщо референтом уточнювальної конструкції вважати уточнений компонент, то в уточнювальних конструкціях з декількома уточнювальними членами останні можуть стосуватися як одного референта, вираженого головним уточненим словом, так і, теоретично, кількох інших референтів, які теж підлягають уточненню. Отже, монореферентні конструкції – це конструкції з одним уточненим компонентом, а поліреферентні – з декількома.

На відміну від художнього стилю, якому властиві обидва вищезазначені види уточнень, офіційно-діловому стилю англійської мови притаманні лише монореферентні уточнювальні конструкції, навіть у випадках з декількома уточнювальними компонентами. Це зумовлено насамперед характерними рисами цього функціонального стилю, до яких належать об'єктивність та неупередженість разом з відсутністю образності. Тому автор не створює додаткових синтаксичних зв'язків, характерних для поліреферентних уточнювальних конструкцій, щоб не навантажувати й так складну синтаксичну будову речень ділових паперів, адже в офіційно-діловому стилі не можна будувати речення на власний розсуд, як, наприклад,

у художньому стилі, а потрібно дотримуватися певних норм та кліше, які, таким чином, обмежують уживання різноманітних, більш ускладнених структурних моделей уточнювальних конструкцій. Наприклад: *The regulations may make provision for a prescribed breach by a prescribed description of person of a requirement imposed by the regulations to be an offence punishable on summary conviction – (a) in England and Wales, by a fine; (b) in Scotland or Northern Ireland, by a fine not exceeding level 5 on the standard scale* [12, с. 4]. У наведеному прикладі наявні два уточнювальні компоненти – *by a fine* та *by a fine not exceeding level 5 on the standard scale*, які деталізують той самий уточнений компонент *punishable*, що робить цю уточнювальну конструкцію монореферентною.

Отже, критерієм виокремлення уточнювальних конструкцій з-поміж інших членів речення, суміжних з уточненням, є формальні та семантичні показники, якими вважаємо, по-перше, бінарність уточнювальної конструкції, а, по-друге, привнесення уточнювальним компонентом додаткової інформації та усунення будь-якої альтернативи [7, с. 39]. Наприклад: *But subsection (1) does not authorise the Commissioners to disclose any information which is, in the Commissioners' view, financial information relating to any business carried on by V [VAT registration]* [12, с. 10]. Наведений приклад засвідчує реалізацію вищеназваних характеристик уточнення: ужита уточнювальна конструкція є бінарною, бо складається з двох компонентів – уточненого та уточнювального, який усуває контекстуальну альтернативу змісту (саме завдяки уточнювальному компоненту стає зрозуміло, що керівник має право не поширюватися стосовно інформації, яка, саме на його / її думку, а не згідно з законодавством держави чи будь-якими іншими положеннями того чи іншого закону, є інформацією фінансового характеру). Отже, уточнення можна вважати мовною категорією на основі наявності плану відображення та плану змісту.

Залежно від кількості складових компонентів конструкцій та зв'язку між ними, уточнювальні конструкції, типові для офіційно-ділового стилю сучасної англійської мови, поділяються на два типи:

- 1) базові уточнювальні конструкції;
- 2) паралельні уточнювальні конструкції.

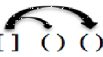
Для наочності типу зв'язку між членами уточнювальних конструкцій, ми вважаємо доцільним відобразити їх схематично. Для цього тут і далі використовуємо такі умовні знаки: для позначення уточненого компонента, який починає уточнювальний ряд, і, власне кажучи, за наявності якого можна говорити про актуалізацію уточнювальних відношень, використовуємо квадратні дужки []; для позначення уточнювального компонента, який не розпочинає уточнювальний ряд, а надає додаткову інформацію про уточнений компонент, – круглі дужки (); для позначення уточнювальних відношень між уточненим та уточнювальним компонентом конструкції, який має відповідне просодичне оформлення в мовленні та на письмі відображається графічно за допомогою ком або дужок, – стрілка ; для позначення всіх інших членів речення, які не мають відношення до уточнювальної конструкції, – три крапки ...

Таким чином, після аналізу емпіричного матеріалу ми отримуємо такі графічно відображені структурні моделі уточнювальних конструкцій:

1. – базова структурна модель уточнювальної конструкції;

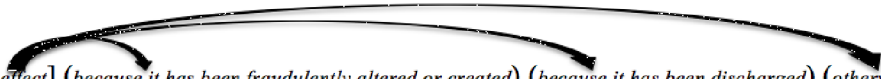
Базові структурні моделі є найпростішими за будовою, адже складаються лише з двох компонентів – уточненого та уточнювального, тому вони монореферентні за своєю природою, адже уточнювальний компонент може стосуватися лише одного наявного уточненого компонента. Наприклад: *In section 251 of the Insolvency Act 1986 (expressions used generally), in the definition of “shadow director”, for the words from “(but” to the end substitute “, but so that a person is not deemed a shadow director by reason only that the directors act— [...] (c) in accordance with instructions, a direction, guidance or advice given by that person in the exercise of a function*

conferred by or under an enactment (within the meaning given by section 1293 of the Companies Act 2006) [12, с. 65]. У наведеному прикладі уточнений компонент, який виражений лексемою *enactment*, конкретизується за допомогою уточнювального компонента *within the meaning given by section 1293 of the Companies Act 2006*, унаслідок чого усувається контекстуальна альтернатива про природу законодавчого акту, про який ідеться в реченні. Схематично структурну модель конструкції можна зобразити так:

2. – паралельна структурна модель уточнювальної конструкції.

Уточнювальні конструкції паралельної структурної моделі хоч і мають складнішу структуру через те, що складаються з більше, ніж двох компонентів, але також є монореферентними. Це означає, що всі уточнювальні компоненти надають додаткову інформацію та поширюють зміст одного уточненого компонента. Наприклад, англ.: *In this section – (a) references to an instrument include references to an instrument which has no legal effect (whether because it has been fraudulently altered or created, or because it has been discharged, or otherwise); [...]* [12, с. 16]. З наведеного прикладу видно, що значення уточненого компонента *has no force* конкретизується за допомогою додаткової інформації, яку передають три уточнювальні компоненти *because it has been fraudulently altered or created*, *because it has been discharged* та *otherwise*. Графічно цю конструкцію можна зобразити так:

... [*has no...effect*] (*because it has been fraudulently altered or created*) (*because it has been discharged*) (*otherwise*)

Для наочності висновків, результати аналізу текстів офіційно-ділового стилю сучасної англійської мови подано в таблиці 1, яка відбиває якісне та кількісне співвідношення різних типів уточнювальних конструкцій.

... [*has no...effect*] (*because it has been fraudulently altered or created*) (*because it has been discharged*) (*otherwise*)

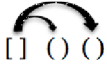

Таблиця 1

Структурні особливості уточнювальних конструкцій у текстах офіційно-ділового стилю сучасної англійської мови

№ п/п	Структурна модель	Схематичне відображення структурної моделі	Приклад	Кількість структурних моделей
1	Базова		<i>In this section “commodity code” means <u>a code or other identifier applied to a category of goods in connection with the preparation of statistics on exports from the United Kingdom (whether or not it is also applied for other purposes)</u></i> [12, с. 11]. – ‘У цьому розділі “код товару” означає <u>код або інший ідентифікатор</u> , що застосовується відносно категорії товарів по відношенню з приготуванням статистики експорту зі Сполученого Королівства (<u>незалежно, чи використовується він також для іншого призначення</u>)’.	60 (68%)

Продовження табл. 1

2	Паралельна		<i>The statement of capital must state with respect to the company's share capital at the confirmation date – [...] (c) the aggregate amount (if any) <u>unpaid</u> on those shares (whether on account of their nominal value or by way of premium), and [...]</i> [12, с. 68]. – ‘Заява про розмір капіталу має вказувати з урахуванням акціонерного капіталу компанії в день підтвердження – [...] (с) загальну кількість (якщо така існує), що є <u>неоплаченою</u> по тих акціях (<u>виходячи з їхньої номінальної вартості або з додаткової вартості</u>) та [...]’.	28 (32%)
	Усього			88 (100%)

Отже, виділені в процесі аналізу структурні моделі уточнювальних конструкцій, які не мають ускладненої будови, будучи монореферентними, дають підстави стверджувати, що офіційно-діловому стилю сучасної англійської мови притаманні певні закономірності вираження уточнення. З огляду на те, що специфіку названого функціонального стилю становить об'єктивний, лаконічний й однозначний виклад інформації, певні поняття, які все ж потребують конкретизації, уточнюються в ньому найлегшим способом для мінімізації нових синтаксичних зв'язків уточнювальної конструкції.

Іншою характерною ознакою уточнювальних конструкцій в офіційно-діловому стилі є дистантне розташування уточненого та уточнювального компонентів один стосовно іншого (майже половина виявлених уточнень демонструє таку закономірність – 40 уточнювальних конструкцій (45,5%)). Цей факт також пов'язаний із граматичними особливостями офіційно-ділового стилю, для якого типові поширені речення, безособові конструкції та речення, а також насиченість висловлення однорідними членами тощо.

Важливою рисою уточнювальних конструкцій в текстах офіційно-ділового стилю є уточнення понять з використанням покликань на інші нормативні документи. Це призводить до труднощів з виокремленням уточненого компонента конструкції, через що виникає необхідність звертатися до згаданих документів для розкриття сутності уточнення. Ця характеристика також зумовлена специфікою стилю, зокрема необхідністю покликань.

Стосовно графічного оформлення уточнення варто зауважити, що уточнювальні компоненти в реченнях нерідко відокремлюють не комами, як це типово для уточнювальних конструкцій, а за допомогою дужок. Приклади такого оформлення уточнювальних конструкцій зафіксовано переважно в ускладнених та інформативно навантажених реченнях. Тому для того, щоб зберегти типову структуру речень офіційно-ділового стилю, додаткову інформацію про те чи інше поняття вводять у речення таким способом, який дає змогу уникнути багатозначності та зберегти інформаційну повноту висловлення.

Виконане дослідження уточнювальних конструкцій в текстах офіційно-ділового стилю сучасної англійської мови дало підстави для висновку, що такі конструкції хоч і характерні для вказаного функціонального стилю, проте не виявляють високої частотності уживання. Більшість уточнювальних конструкцій, як видно з таблиці 1, репрезентують найпростішу, базову структурну модель, що свідчить про нетиповість використання ускладнених синтаксичних конструкцій всередині інформаційно та граматично навантажених речень. Використання

уточнювальних конструкцій в офіційно-діловому стилі не сприяє формуванню образності – вони надають додаткової інформації, усуваючи можливі контекстуальні альтернативи, не апелюючи до емоцій читача, що суттєво звужує потенційне різноманіття конструкцій синтаксично та семантично.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова Т. А. Уточняющие обособленные члены предложения / Т. А. Александрова // Русский язык в школе. – 1974. – №2. – С. 15–21.
2. Арібжанова І. М. Уточнення як синтаксичне поняття / І. М. Арібжанова // Українське мовознавство. – К., 2011. – № 42. – С. 59–72.
3. Ашмарина И. Л. Уточнение как член предложения в современном английском языке : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 / И. Л. Ашмарина. – СПб., 1999. – 20 с.
4. Бондаренко Ф. Н. О некоторых вопросах синтаксиса / Ф. Н. Бондаренко // Русский язык в школе. – 1952. – № 2. – С. 18–25.
5. Єфімов Л. П. Стилїстика англійської мови та дискурсійний аналіз : [навч.-метод. пос.] / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2011. – 240 с.
6. Захарова Л. В. Обособленные второстепенные члены предложения со значением уточнения в современном русском литературном языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Л. В. Захарова. – Армавир, 2008. – 215 с.
7. Оленяк М. Я. Семантико-синтаксичні функції уточнення в англійській, українській та польській мовах : дис. ... канд. філол. наук / М. Я. Оленяк. – Донецьк : Дон НУ, 2011. – 203 с.
8. Прияткина А. Ф. Осложненное простое предложение / А. Ф. Прияткина. – Владивосток : Издательство ДВГУ, 1983. – 96 с.
9. Руднев А. Г. Синтаксис современного русского языка / А. Г. Руднев. – М. : Высш. шк., 1968. – 320 с.
10. Фунтова Т. Б. Логіко-синтаксична категорія уточнення в сучасній російській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / Т. Б. Фунтова. – Сімферополь, 2002. – 192 с.
11. Шатух М. Г. Уточняющие члены предложения как особая синтаксическая категория / М. Г. Шатух // Русский язык в школе. – 1959. – № 2. – С. 31–35.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Small Business, Enterprise and Employment Act 2015 [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/26/contents/enacted>

Дата надходження до редакції 28.11.2015